

INVITACIÓ A LA REFLEXIÓ

- Primera tasca: observar com una activitat escolar sobre l'autocràcia es transforma progressivament en un moviment autoritari. Què fa possible aquesta transformació?
- En quins àmbits de la nostra vida obeïm una autoritat sense preguntar-nos per què?
- Què ens porta a renunciar a la nostra individualitat per sentir-nos part d'un grup?
- És possible ser lliures i, alhora, necessitar que algú ens digui què hem de fer?
- Què estem disposats a perdre de nosaltres mateixos per deixar de sentir-nos sols?
- En quin moment un grup deixa de ser una comunitat de persones i es converteix en una massa?
- Pot una democràcia convertir-se en una dictadura sense que ens n'adonem?
- N'hi ha prou amb conèixer els horrors del passat per evitar que es repeteixin?
- Què fa que els alumnes acabin assumint comportaments autoritaris?
- Què fa que Wenger es converteixi tan ràpidament en allò que pretenia explicar?
- L'autoritarisme transforma Wenger o simplement fa aflorar una necessitat de poder que ja hi era?
- Podem educar per a la llibertat si no deixem que els alumnes siguin lliures?
- Què queda de nosaltres quan deixem de preguntar-nos si allò que fem és correcte?

CINEMA...

Fitxa tècnica

Títol original: Die Welle

Direcció: Dennis Gansel

País: Alemanya

Any: 2008

Guió: Dennis Gansel, Peter Thorwarth

Basada en la novel·la The Wave (1981), de Todd Strasser (Morton Rhue), i inspirada en l'experiment de la Tercera Onada

Producció: Christian Becker, Nina Maag, Anita Schneider

Intèrprets: Jürgen Vogel, Frederick Lau, Jennifer Ulrich, Max Riemelt

Música: Heiko Maile

Duració: 110 minuts

...I FILOSOFIA

«Sapere aude! Tingues el valor de servir-te del teu propi enteniment!»

Immanuel Kant, *Què és la Il·lustració?*

«Cap ésser humà té el dret d'obeir.»

Hannah Arendt, entrevista amb Joachim Fest.

«L'home modern viu sota la il·lusió de saber el que vol, quan, en realitat, desitja únicament el que se suposa que ha de desitjar.»

Erich Fromm, *La por a la llibertat*.

«L'individu dins la massa és un gra de sorra enmig d'altres grans de sorra que el vent aixeca a voluntat.»

Gustave Le Bon, *Psicologia de les masses*.

«Jo sóc jo i la meua circumstància, i si no la salvo a ella no em salvo jo.»

José Ortega y Gasset, *Meditacions del Quixot*.

«Qui no recorda el passat està condemnat a repetir-lo.»

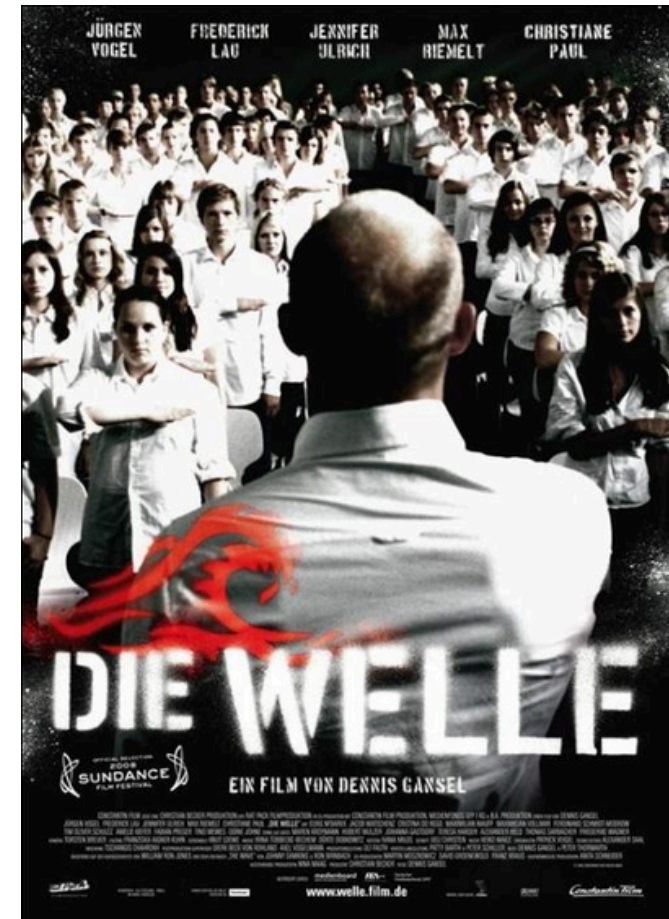
George Santayana, *La vida de la raó*.

«La trista veritat és que la major part del mal és obra de persones que mai no van decidir ser ni bones ni dolentes.»

Hannah Arendt, *La vida de l'esperit*.

CINEMA I FILOSOFIA

L'onada

Dimecres 14 d'octubre a les 18.00 h.
Sala d'Actes del Museu Comarcal de la
Conca de Barberà (MCCB)
c/ Josa, 6 - Montblanc

L'ONADA

Die Welle (2008), de Dennis Gansel, narra l'experiment d'un professor d'institut que, en el marc d'una setmana dedicada a l'autocràcia, decideix mostrar als seus alumnes com podria sorgir un règim autoritari en una societat aparentment democràtica. El que comença com una activitat pedagògica es converteix progressivament en un moviment que imposa disciplina, uniformitat i obediència.

La pel·lícula planteja una pregunta filosòfica essencial: què fa possible que persones ordinàries renunciïn a la seva llibertat i acceptin sotmetre's a una autoritat? En una societat que considera el totalitarisme un fenomen del passat, *L'onada* ens convida a pensar si les condicions que el van fer possible han desaparegut realment i si determinades circumstàncies podrien afavorir-ne el retorn.

- Obediència, llibertat, responsabilitat i pensament crític

La disciplina i l'autoritat poden oferir als individus una sensació de seguretat i ordre. Els alumnes accepten les normes perquè els permeten formar part d'una comunitat que els dona identitat i reconeixement.

Des d'una perspectiva propera a Erich Fromm, la llibertat no sempre és viscuda com una conquesta: també pot ser una càrrega. La necessitat de decidir, de construir una identitat pròpia i d'assumir responsabilitats pot generar inseguretat. Sotmetre's a una autoritat pot aparèixer, així, com una forma d'alliberament.

Però Kant ens recorda que la llibertat exigeix el valor de servir-nos del nostre propi enteniment. El problema de l'obediència no és només si seguim ordres, sinó si continuem pensant, jutjant i qüestionant críticament allò que fem.

Quan deixem de pensar per nosaltres mateixos, deixem també de ser responsables?

- La necessitat de pertànyer i la identitat col·lectiva

Els alumnes no s'uneixen a *L'onada* només perquè acceptin una ideologia. També hi troben companyonia, reconeixement i una identitat compartida. El moviment els ofereix un «nosaltres» que sembla donar sentit a les seves vides.

La pel·lícula mostra que la identitat individual no es construeix mai completament al marge dels altres. Ortega y Gasset expressa aquesta idea quan afirma que «jo sóc jo i la meva circumstància». Som inseparables del món en què vivim i de les relacions que establim.

Tanmateix, *L'onada* també mostra el perill que aquesta identitat compartida es converteixi en una identitat imposada pel grup. Quan la pertinença exigeix uniformitat, la diferència comença a aparèixer com una amenaça.

La pel·lícula ens porta a preguntar-nos si la necessitat de pertànyer és una feblesa humana o una necessitat legítima que pot ser manipulada.

- La massa i la desaparició de l'individu

L'uniforme, la salutació i les normes comunes dilueixen les diferències individuals i donen al grup una força que sembla superior a cadascun dels seus membres.

En aquest sentit, el pensament de Gustave Le Bon sobre la psicologia de les masses permet analitzar com els individus poden modificar la seva conducta quan formen part d'una comunitat emocional. La massa genera una sensació d'unitat que redueix la distància entre el que pensa una persona i el que pensa el grup.

A *La rebel·lió de les masses*, Ortega y Gasset descriu l'home-massa com aquell que renuncia a l'exigència de construir-se a si mateix i es conforma amb allò que és comú. *L'onada* mostra que aquesta renúncia no sempre es viu com una pèrdua, sinó com un alliberament: ja no cal decidir sol, perquè el grup decideix per nosaltres.

- La banalitat del mal i la responsabilitat individual

Un dels aspectes més inquietants de la pel·lícula és que els comportaments autoritaris no apareixen en persones extraordinàriament malvades, sinó en alumnes ordinaris que progressivament accepten normes, exclouen companys i justifiquen accions que abans haurien considerat inacceptables.

Aquí el pensament de Hannah Arendt resulta especialment fecund. A *Eichmann a Jerusalem*, Arendt reflexiona sobre la relació entre el mal, l'obediència i la incapacitat de pensar críticament. El mal pot produir-se quan les persones deixen de jutjar les seves pròpies accions i es limiten a complir funcions dins d'un sistema.

La responsabilitat, però, no desapareix perquè existeixi una autoritat ni perquè actuem en nom d'un grup. Cada persona continua tenint la capacitat —i la responsabilitat— de pensar críticament, qüestionar i decidir.

I el professor? El poder transforma o revela?

La pel·lícula no només ens convida a preguntar-nos per què els alumnes accepten l'autoritat. També ens obliga a mirar qui l'exerceix. Wenger comença l'experiment amb la intenció de mostrar com pot sorgir una estructura autoritària, però progressivament assumeix el paper de líder fins a arribar a actuar com un dictador.

Què explica aquesta transformació? És només el resultat de les circumstàncies i del poder que els alumnes li concedeixen, o l'experiment fa aflorar alguna disposició personal que ja existia en ell?

Aquí apareix una tensió entre dues maneres d'entendre la conducta humana: fins a quin punt som producte de les circumstàncies i fins a quin punt les nostres disposicions personals condicionen la manera com hi responem?

La pel·lícula planteja així una qüestió decisiva: qui és responsable quan el grup comença a actuar com una massa?

- Democràcia, educació i llibertat

Els alumnes de *L'onada* creuen que, com que coneixen els horrors del nazisme, no podrien tornar a caure en un règim semblant. Però la pel·lícula mostra que conèixer la història no garanteix que no es repeteixi. La democràcia no depèn únicament de les institucions, les eleccions o les normes, sinó també de ciutadans capaços de pensar, deliberar i assumir responsabilitats.

Des d'una perspectiva arendtiana, el totalitarisme no es pot entendre només com l'acció de líders autoritaris. També cal analitzar les condicions socials i polítiques que fan possible la destrucció de la pluralitat, el pensament i la responsabilitat.

Aquesta reflexió connecta directament amb la paradoxa del professor Wenger: vol educar contra l'autoritarisme, però acaba convertint l'aula en una estructura autoritària. Pretén demostrar que una dictadura podria tornar a aparèixer i, tanmateix, reproduïx alguns dels mecanismes que volia denunciar.

Seguint Kant, l'educació hauria d'afavorir l'autonomia, la capacitat de pensar i el judici propi. I des d'Arendt, pensar és també una pràctica que ens permet examinar allò que fem i assumir-ne les conseqüències.